

Masovokomunikačné médiá na Slovensku

**(vlastnícke pomery
a ich vplyv
na mediálnu, politickú a spoločenskú
orientáciu médií)**

3 MEDIA, spol. s r. o.

FES Analýzy
December 1998

*Friedrich Ebert Stiftung, e. V.
zastúpenie v Slovenskej republike*

C 00 - 00512

1 Východiskové tézy

- **Do roku 1989 kontrolovala médiá na Slovensku Komunistická strana – a to buď priamo, alebo cez svoje satelity zdržené v Národnom fronte. Pod dozorom bola kádrová politika, obsah a aj výška nákladu, prípadne vznik nových titulov – a to prostredníctvom prídelu papiera.**
- **Po novembri 1989 sa na Slovensku "znovuzrodená" sloboda tlače prejavila predovšetkým pluralitou straníckej žurnalistiky. Strany z vlastných zdrojov, alebo s prispením partnerských zahraničných strán, zakladali svoje periodiká. Všetky zanikli – vďaka zahraničnému vydavateľovi sa podarilo zachovať len denník Demokratickej strany – lenže už nie so straníckym, ale so softbulvárnym obsahom.**
- **Na rozdiel od Českej republiky, neprejavili o slabší slovenský trh výraznejší záujem zahraniční vydavatelia. Nik zo zahraničných vydavateľov sa nepokusil založiť nový denník – v súčasnosti je medzinárodný kapitál prítomný len v troch denníkoch. Na rozdiel od Českej republiky sa nik zo zahraničných investorov nepokusil vybudovať ani sieť regionálnych periodík. Volby roku 1998 pravdepodobne prinesú zvrat do vlastníckych pomerov slovenských médií. Dá sa očakávať prílev zahraničného kapitálu a predaj niektorých zavedených titulov.**

C 00 - 00512

■ Okrem sledovania zmien vlastníckych pomerov v slovenských médiách je nutné priať v roku 1999 – v súlade so záväzkami Slovenska k Európskej únii – novú mediálnu legislatívnu. V ideálnom prípade by sa to malo podať ešte pred avizovanou zmenou vlastníckych pomerov, lebo súčasné mediálne zákony neupravujú protikartelové ustanovenia, neexistuje povinnosť zverejňovať mená vlastníkov, hospodárske výsledky a počet predaných výtlačkov. Redakcie nie sú chránené pred vydavateľmi vlastními štatútm, v mediálnom zákone chýba ustanovenie o redakčnom tajomstve.

■ Slovenská televízia, ako aj Slovenský rozhlas sa ocitli zatiaľ len na polceste transformácie od štátnych na verejnoprávne médiá. Rady týchto inštitúcií (Rada STV a Rozhlasová rada) sú stále kreované na základe výsledku volieb, nie je doriešený systém financovania verejnoprávnych inštitúcií a preto stále existuje ich priame napojenie na štátny rozpočet. Súčasťou nových zákonov o týchto inštitúciách by už mala byť aj komplexná definícia verejnoprávnosti.

■ Komerčný úspech, vysoká sledovanosť a veľký vplyv na tvorbu verejnej mienky zo strany televízie Markíza bude zrejme jedným z podnetov na zmenu Zákona o prevádzkovani rozhlasového a televízneho vysielania. Zákonodarná a výkonná moc nebude pravdepodobne chcieť dopustiť, aby sa súkromné elektronické médiá dostali spod akejkoľvek kontroly. Povolebná situácia na Slovensku prispeje k tomu, že sa súkromné elektronické médiá vrátia k svojmu pôvodnému komerčnému poslaniu a nebudú už musieť pôsobiť ako protiváha – predovšetkým – k pôvodne režimisticky zameranej Slovenskej televízii.

2 Denníky

2.1 Stav do novembra 1989

Do novembra 1989 vydávala väčšinu tlače v Slovenskej republike Komunistická strana Slovenska a organizácie zdrúžené v Národnom fronte. Pre tento účel existovali vydavateľstvá (Pravda – KSS, Šport – Slovenský zväz telesnej výchovy, Práca – Revolučné odborové hnutie, Smena – Socialistický zväz mládeže, Sloboda – Strana slobody, atď.) a hlavný tlačiarenský kombinát (Tlačiarenský kombinát KSS – Pravda). Náklady tlače neurčoval trh ale stranická direktíva, ktorá sa uplatňovala prostredníctvom prídelu papiera. Nové periodikum mohlo formálne vzniknúť kedykoľvek, ale ak na základe stranického rozhodnutia nedostalo svoj prídel papiera, tak nemohlo vychádzať. Ak aj vychádzalo a bol oň väčší záujem, nemohlo zvýšiť náklad, lebo nemalo papier. Okrem stánkového predaja existoval široký systém povinného predplatného do škôl, podnikov a úradov, ktorý prispieval k deformáciám trhu.

Cenzúra sa explicitne neobjavovala ani v ústave a ani v mediálnom zákonodarstve.

Vtedajšia žurnalistická teória aktívne používala pojem autocenzúra. Dozorom nad tlačou boli oficiálne poverení Federálny úrad pre tlač a informácie a na Slovensku – v rámci asymetrického modelu federácie – Slovenský úrad pre tlač a informácie. Okrem toho mal Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (a všetky jeho regionálne štruktúry) špeciálne oddelenia, ktoré sa zaoberali kontrolou médií.

2.2 Zmeny na trhu denníkov po novembri 1989

Jednou z prvých požiadaviek demonštrujúcich v novembri 1989 bola sloboda tlače. Aj novonastupujúca moc sa snažila regulať náklad dominujúcej tlače KSS prostredníctvom regulácie prídelu papiera. Na "úkor" denníkov KSS, SZM či ROH mali vznikať – a aj vznikali – nové stranické denníky. Sloboda tlače v prvých ponovembrových mesiacoch dostala podobu plurality stranickej žurnalistiky.

Paradoxným javom pochopiteľného vývoja bol fakt, že zatiaľ čo v tradičných stranických denníkoch vplyv zakladateľov klesal, v nových stranických denníkoch bol

silný smerom do vnútra redakcie. Úzko stranický charakter nových denníkov mal vplyv na čitateľské, ale aj na inzertné zázemie. V prvých mesiacoch roku 1990 vznikol denník Verejnosti proti násiliu (Verejnosť), Kresťanskodemokratického hnutia (Slovenský denník), Sociálnodemokratickej strany Slovenska (Ľudové noviny), Demokratickej strany (Čas). Napriek tomu, že prakticky všetky existujúce strany mali svoje denníky, vznikol aj denník vlády SR (s podtitulom Nezávislý denník občanov Slovenska) Národná obrada.

Stranická žurnalistika nemala v podmienkach trhu žiadnu perspektívnu. Verejnosť, Slovenský denník, Ľudové noviny a aj Koridor, ktorý vznikol neskôr ako odpoveď na delenie VPN, postupne zanikli a po ich pôsobení zostali straty – spravidla v hodnote niekoľkých desiatok miliónov korún. Vďaka predaju nemeckým a rakúskym investorom sa zachoval len denník Čas (aj keď so zmeneným názvom Nový čas a nie v stranickej ale soft-bulvárnej podobe) a Národná obrada, ktorá ale tiež prešla niekoľkými zmenami majiteľov (vláda sa jej vzdala včas na to, aby neohrozila jej ďalšiu existenciu).

Okrem toho, že stranická žurnalistika

na území Slovenska vyčerpala svoje možnosti, tak sa podobne, ako v tom istom čase aj v ďalších postkomunistických krajinách, nepriaznivé ekonomicke podmienky spojené s jej vydávaním odzrkadlili na raste predajnej ceny, pokles počtu výtlačkov a tým aj limitovanej ochote zahraničného kapitálu vstúpiť na náš trh. Súčasná predajná cena denníkov stačí len na pokrytie nákladov na tlač a distribúciu – redakcie samotné žijú zo slabého inzertného trhu. V roku 1990 na Slovensku vychádzali denníky v jednorázovom dennom náklade 1.500.000 výtlačkov, v roku 1997 už len 600.000 kusov a tendencia je nadálej klesajúca. Hlavnou príčinou je cena. V roku 1990 stál jeden výtlačok denníka 1 – 2 Kčs. V roku 1998 už 8 Sk. Každé doterajšie zvýšene ceny malo vplyv na zníženie nákladu vždy asi o 20%. V krajinách s porovnatelným počtom obyvateľstva (Dánsko, Nórsko, Švajčiarsko) pripadá na tisíc obyvateľov denne od 350 do 650 výtlačkov denníka. Na Slovensku sme sa už dostali pod číslo 150. V krajinách Európskej únie sú náklady na všetky formy reklamy – prepočítané na jedného obyvateľa – 300 USD, na Slovensku len 13 USD.

2. 3 Zmeny vlastníckych štruktúr na trhu denníkov

Zmeny vlastníckych štruktúr na trhu slovenských denníkov sa dajú prezentovať na niekoľkých modelových príkladoch. Prvým z nich sú prípady stranickej tlače. V čase, keď všetky politické strany zakladali svoje denníky, rokovali zástupcovia redakcie **Pravda** o odkúpení akcii denníka od pôvodného vydavateľa (TK KSS Pravda). Tak, ako sa politici iných strán angažovali pri zakladaní svojej stranickej tlače aby budovali cez médiá svoj vplyv, tak sa vedenie KSS snažilo o nadobudnutie nezávislosti svojej pôvodnej tlače s tým istým cieľom – potrebovalo zachovať svoj mediálny vplyv a s novými redakciami nemohlo počítať. Redaktori Pravdy odkúpili akcie denníka v roku 1990 – v cene 5.000 korún za kus. Bol to dobrý obchod, lebo denník mal na Slovensku najvyšší náklad a aj najlepších redaktorov – z tých, ktorí mohli oficiálne publikovať. Napriek tomu, že si denník zachoval dobrú úroveň, a tak ako sa všeobecne predpokladalo, uprednostňoval ťavicové myšlienky (a postkomunistickú Stranu demokratickej

ťavice), neboli redaktori ďalej schopní zabezpečiť rozvoj vydavateľstva. Preto začiatkom roku 1995 výhodne predali svoje akcie Harvardskej investičnej spoločnosti. Lenže denník im týmto prestal patriť. Napriek tomu, že Harvardská investičná spoločnosť má blízko k Hnutiu za demokratické Slovensko (a aj vďaka tomu sa dostala k svojmu majetku), začali noviny informovať o praktikách privatizácie a iných politických praktikách – s výnimkou privatizácie slovenských mlynov (záujem spoločnosti) a s istými obmedzeniami ku kritike Slovenskej informačnej služby (bývalý šef SIS Ivan Lexa je synom jedného zo šéfov "harvardov", člena poslednej komunistickej a prvej postkomunistickej slovenskej vlády – Vladimíra Lexu).

Ďalším modelovým príkladom zo slovenskej mediálnej sféry je denník Smena. Pôvodne ho vydával Socialistický zväz mládeže, po zániku SZM Fond detí a mládeže. Redaktori sa pokúšali napodobiť model Pravdy a hľadali aj strategického investora. Obávali sa možnosti, že vydavateľ bude nielen ovplyvňovať obsah denníka a personálne zloženie, ale aj "rozpušťanie" zisku z vydávania do Fondu. V prvý pracovný deň roku 1993

zástupcovia Fondu detí a mládeže odvolali šéfredaktora a riaditeľa denníka Smena. Túto správu boli redakciu oznámiť vtedajší poslanec HZDS Vladimír Bajan (dnes DÚ a starosta bratislavskej mestskej časti Petržalka) a Milan Sedláček (vtedajší moderátor STV, neskôr zmluvný partner STV na výrobu a vysielanie relácie Dobré ráno Slovensko ako aj na prenájom piatich hodín vysielacieho času STV 2). Vďaka tomuto "mocenskému" záskoku vznikol z iniciatívy časti redaktorov Smeny bez akéhokoľvek finančného krytia nový denník **SME**. Krytie dostal až neskôr od Prvej slovenskej investičnej spoločnosti. Táto spoločnosť spravovala niekoľko veľmi úspešných investičných privatizačných fondov a podielových fondov, svoje akcie mala aj v mnohých významných slovenských a českých podnikoch. Tretia vláda Vladimíra Mečiara preto nerušila denník SME (ktorý sa stal postupne najvýraznejším slovenským opozičným denníkom), ale rozhodla sa zrušiť Prvú slovenskú investičnú spoločnosť. Za stále veľmi nejasných okolností Ministerstvo financií vyhlásilo nad touto spoločnosťou nútenu správu, ktorú prevzala – Harvardská investičná spoločnosť. Denníku SME sa napriek tomu darilo zvyšovať náklad aj vplyv.

Napriek skutočnosti, že mal s tlačiarňou Concordia uzavretú zmluvu so šesťmesačnou výpovednou lehotou, dostał výpoveď zo dňa na deň. Údajne pre vysoký dlh. Faktom zostane, že mnohé slovenské denníky mali v tom čase v tej istej tlačiarni omnoho vyššie dlhy. Lenže súkromná tlačiareň Concordia bola vysoko úverovo zaľažená v Slovenskej sporiteľni. Predstavenstvo v nej menovala vtedajšia vládna koalícia a tá (očividne) položila nôž na krk majiteli tlačiarne. O tri dni už denník tlačili v troch rôznych tlačiarach v dvoch mestách. To je pravdepodobne svetový unikát. Nakoniec sa redakciu podarilo doviezť z Nemeckej spolkovej republiky repasovanú rotačku a uviesť ju do prevádzky v bratislavskej Petržalke.

Tretím príkladom je regionálny denník **Slovenský východ**. Jeho vydavateľom bola tiež súkromná akciová spoločnosť, v ktorej mal väčšinu šéfredaktor Dušan Klinger. Vydaval denník, ktorý mal vo svojom regióne veľký vplyv a vôbec nezakrýval svoj opozičný charakter. Lenže v tom istom regióne začali z ničoho nič vychádzať aj iné noviny – provládne orientovaný Lúč. Mal zanedbateľný náklad. Napriek tomu si ho mohli dovoliť

predávať za dve koruny, zatiaľ čo Klingerove noviny boli raz tak drahé. Problém nastal vtedy, keď najväčšia slovenská oceliareň, Východoslovenské železiarne Košice, začali zadávať svoju inzerciu len pre Lúč. Aj iní podnikatelia z okolia Košíc zaznamenali správanie sa regionálneho i celoslovenského priemyselného giganta a zachovali sa podobne. Východoslovenské noviny sa ocitli bez inzercie. Dušan Klinger mal dve možnosti. Buď noviny vydávať čo najdlhšie s vedomím, že tak či tak zbankrotuje – a ako človek, ktorý nemá ďaleko do dôchodku sa ocitne bez finančného zabezpečenia – alebo noviny predať a pokúsiť sa v nich udržať aspoň aký taký vplyv. Rozhodol sa pre druhú možnosť. Väčšinový podiel od neho kúpil jeden z investičných privatizačných fondov Východoslovenských železiarní Košice – Cassoviainvest. Dušan Klinger, a s ním aj mnoho redaktorov, vydržali len niekoľko týždňov. Noví majitelia na jeho miesto dosadili zástupcu šéfredaktora denníka Lúč. Zákratko noviny zlúčili. Dostali titul Lúč, Východoslovenské noviny. Začiatkom roka 1999 sú noviny, vďaka finančným problémom VSŽ na predaj.

2.4 Vplyv vlastníkov na názorovú orientáciu denníkov

Podobne ako politické strany pred novembrom 1989 a po ňom, tak aj noví majitelia z radov ekonomickej subjektov nechápali vydávanie tlače len ako komerčnú aktivitu s jasnými pravidlami podnikania, ale noviny sa pre nich stali nosičmi ich názorov a prostriedkom samopropagácie.

Všetky denníky majú svoje tabuizované témy. V Pravde, v súlade s textom predchádzajúcich riadkov, je tabu privatizácia slovenských mlynov, Ivan Lexa – bývalý a neustále kritizovaný šéf tajnej služby – mal v Pravde relatívne najlepšiu pozíciu. V Práci, ktorú vydáva Konfederácia odborových zväzov Slovenskej republiky, nie je možné vyhovieť všetkým z takmer päťdesiatich členov odborárskej centrálnej a preto neustále menia šéfredaktorov tohto denníka. Denník Práce v Českej republike už zanikol a nepomohlo ani to, že ho odbory predali, v krajinách postkomunistického bloku neexistuje odborársky denník. Práca v Slovenskej republike, kedysi druhý najsilnejší denník, je už na hranici rentability. Od novembra 1989

klesol náklad denníka zo 150.000 kusov na 40.000. SME sa vyprofiloval ako pravicový denník. V ekonomickej časti nekritizuje jedného zo svojich spoluľastníkov Jozefa Majského napriek tomu, že patrí k najväčším neplatiličom odvodov do sociálnych fondov za svojich zamestnancov. Vo vnútropolitickej časti má prednosť Demokratická strana, Stála konferencia občianskeho inštitútu a časť KDH – tá, ktorá má po volbách na jeseň v roku 1998 istú prevahu v Slovenskej demokratickej koalícii. Národná obroda, denník, ktorý je v stopercentnom vlastníctve Východoslovenských železiarní, sa stala podnikovými novinami, v ktorom si v čase krízy tohto oceliarskeho giganta navzájom dopisovali členovia predstavenstva a dozornej rady.

Redakcie rešpektujú vplyv vydavateľov, ktorí sa premieta do obsahovej a názorovej orientácie denníkov. Šéfredaktori majú tzv. menežérské zmluvy, ktoré ich v prípade odvolania istia vysokým odchodným a ich zaviazanosť vydavateľovi je podporená nadštandardným finančným ohodnotením (v porovnaní s väčšinou redakcie). Samotné redakcie nie sú pred vplyvom vydavateľov, často podporovaných šéfredaktorom

nevystupujúcim v úlohe obhajcu redakcie ale majiteľa, chránené Redakčnými štatútm. Slovenskí vydavatelia, ktorí sú naučení štandardne podnikať v iných oblastiach, sú ochotní sanovať stratové periodiká len preto, že sa k nim správajú servilne. Zároveň vedia, že ich v prípade nepríjemnosti mediálne "podporia".

V roku 1989 pôsobilo na Slovensku 20 vydavateľstiev a 5 priamych vydavateľov. V roku 1997 to bolo viac ako 400 vydavateľov a vydavateľstiev centrálne registrovaných periodík a približne 340 vydavateľov regionálne registrovaných periodík. Väčšina z nich však vydáva len po jednom periodiku. Tradičné vydavateľstvá sa budú transformovať na akciové spoločnosti (SPN, Živena), alebo na spoločnosti s ručením obmedzeným (Práca).

Ani odborná verejnosť dnes nevie v každom prípade s presnosťou určiť, kto vlastní rozhodujúci podiel vo veľkých denníkoch či týždenníkoch. Táto skutočnosť mnohokrát poslúžila tým, ktorí za nedostatočnou transparentnosťou vlastníctva médií hľadajú pôvod "zasahovania do vnútorných záležitostí Slovenska". Dnes sa v podstate iba vydavateľstvo denníka Práca

netají tým, že všetky jeho akcie vlastnia odborové zväzy združené v Konfederácii odborových zväzov SR. Až do 1. januára 1995 sa uvádzalo v tiráži Hospodárskych novín, že "HN sú súčasťou svetovej skupiny vydavateľov ekonomickej a finančnej tlače, vedenej americkým Wall Street Journal a nemeckým Handelsblatt". Hoci faktickým majiteľom denníka Národná obroda je VSŽ, ako vydavateľ je uvedená akciová spoločnosť NOFRA. Táto skratka vznikla v čase, keď majoritná časť akcií patrila redaktorom Národnej obrody (časť NO) a francúzskemu vydavateľskému domu Hersant (časť FRA – ako Francúzi). Majoritným vydavateľom denníka Pravda je Harvardská investičná spoločnosť, no v tiráži je vydavateľom Perex a. s. – spoločnosť, ktorú si založili a neskôr predali redaktori Pravdy. V tiráži denníka SME je vydavateľ VMV a. s. – skratka by mala označovať priezviská podnikateľov Petra Vajdu, Jozefa Majského a René Vochyana. No tretí z nich k vydavateľom nepatrí – aj keď jeho V skratke zostało.

Novinárske organizácie a aj organizácia vydavateľov presadzujú, aby sa transparentnosť vlastníctva médií stala u nás samozrejmosťou. Predstava je taká, že

podobne, ako v krajinách s rozvinutými demokratickými tradíciami, aj u nás by bola povinnosť zverejňovať v prvom čísle svojho periodika v novom roku mená a trvalý pobyt všetkých vlastníkov s podielom vyšším ako 20%. Prejavom protimonopolného opatrenia by zároveň mohlo byť zverejnenie vlastníctva a majetkového podielu v iných masmédiách. Za rovnako užitočné sa dajú považovať úvahy o pravidelnom zverejňovaní predaného nákladu periodík a ich hospodárskych výsledkov. Prvá z podmienok – transparentnosť vlastníkov – by sa mala naplniť v znení mediálneho zákona. O kontrole a zverejňovaní skutočných nákladov periodík rokujú v súčasnosti zástupcovia vydavateľov.

3 Mediálna legislatíva

V roku 1990 sa začali – ešte na pôde FZ ČSFR – práce na príprave tzv. tlačového zákona. Po rozdelení federácie prešli kompetencie na národné vlády. Súčasná verzia je platná od roku 1966 s novelizáciou v roku 1990: išlo o vypustenie čl. 4 Ústavy ČSSR (vedúca úloha KSČ) a legalizáciu súkromného vlastníctva v tejto oblasti.

Zatiaľ posledná oficiálne zverejnená verzia návrhu mediálneho zákona má dátum 1. 3. 1996. Je z dielne Ministerstva kultúry. K zákonu, ktorý posudzovali organizácie novinárov a vydavateľov a prešiel niekoľkonásobným medzirezortným pripomienkováním, pribudlo 7 strán nového textu, ktorý obsahoval preambulu a 10 nových paragrafov. Bez toho, aby sa táto verzia opäť konzultovala s organizáciami novinárov a vydavateľov (čím bol porušený konzultačný štatút obsiahnutý v platnom masmediálnom zákone), zverejnili predkladateľ túto verziu v denníku Slovenská REPUBLIKA. V spomínanom návrhu bolo a je vymedzenie cenzúry užšie ako v medzinárodných dokumentoch, ktorých

signatárom je aj Slovenská republika. Zverejnený návrh obmedzuje uverejnenie informácií v rámci, ktorý stanovuje Európsky dohovor o dodržiavaní základných ľudských práv a slobôd a aj Ústava SR. Ustanovenia o registrácii periodickej tlače nedodržiavajú ústavnú zásadu o tom, že tlač nepodlieha povoľovaciemu konaniu. Pokuty v navrhovanom rozsahu a udeľované nie sú nezávislým súdom, ale ministerstvom kultúry, môžu pôsobiť likvidačne. Návrh zákona presne nevymedzuje povinnosť poskytnúť informácie novinárom – ten, kto ich odmietne poskytnúť musí do ôsmych dní iba oznámiť dôvod. Návrh zákona obsahuje aj duplicitné ustanovenia, ktoré riešia iné právne normy – napríklad o ochrane štátnych symbolov, šrení fašizmu či rasovej neznášanlivosti, ochrany osobnosti atď. Štát nevystupuje ako garant ústavných práv, ale ako ich obmedzovateľ. Predkladateľovi sa podarilo v jednom návrhu pomiechať právne a etické problémy žurnalistiky.

Absencia kvalitného mediálneho zákona umožňuje zachovanie vplyvu vydavateľov a aj štátu na správanie sa redakcií. V platnom tlačovom zákone neexistuje – v zahraničí úplne štandardné – ustanovenie o redakčnom

tajomstve. Prvýkrát sa stalo súčasťou nášho zákonodarstva v prvej ČSR. Zrušené bolo vo vojnových rokoch a potom opäť v rokoch päťdesiatych. Znovuobnené bolo v roku 1966 a zrušené v roku 1990 – údajne chybou pri prepise novelizovaného textu vo Federálnom zhromaždení ČSFR. V zákone absentuje aj "klauzula svedomia". Redaktori nemôžu vydavateľovi alebo šéfredaktorovi odmietnuť prácu na téme, ktorá sa prieči ich presvedčeniu, čo v konečnom dôsledku umožňuje vyvíjať nátlak na redaktorov.

Okrem neexistencie modernej mediálnej legislatívy oslabuje postavenie redakcií voči vydavateľom a verejnosti aj absencia Tlačovej rady SR ako orgánu etickej samoregulácie žurnalistiky. Prvá tlačová rada v Európe vznikla vo Švédsku v roku 1911. V súčasnosti ich počet na našom kontinente prekročil číslo 25. Na ich založení sa spravidla podieľajú novinárske organizácie a organizácie vydavateľov. V rámci zachovania nezávislosti býva financovanie tlačových rád oddelené od štátu (nie je to pravidlo), menovanie členov rady je na základe dohody zakladateľov (v niektorých krajinách sú volení parlamentom, prípadne menovaní vládou alebo prezidentom).

Na Slovensku začalo rokovanie o zložení Tlačovej rady v roku 1996. V júli 1998 podpísali zástupcovia Slovenského syndikátu novinárov (2.500 členov), Združenia slovenských novinárov (1.200 členov) a Združenia vydavateľov periodickej tlače Slovenska (kolektívne členstvo vydavateľov) spoločnú dohodu o založení Tlačovej rady SR. Bude mať deväť členov, každá z organizácií má právo nominovať troch zástupcov s tým, že s kandidatúrou musia súhlasiť všetci zakladatelia. Na financovanie by sa podieľali len zakladatelia. Rada bude rokovať len o podnetoch, ktoré by predkladali dotknuté strany (nie o svojich), jej rozhodnutia budú povinní publikovať vydavatelia a Rada by raz ročne vydávala svoj zborník s rozhodnutiami.

4 Elektronické médiá

4.1 Vývoj na trhu elektronických médií

Do roku 1989 existovali na Slovensku Slovenský rozhlas a Slovenská televízia, obe ako súčasť "československých" inštitúcií. Boli to štátne organizácie pod silným personálnym aj programovým vplyvom Komunistickej strany. V roku 1991 sa z nich, na základe zákona SNR, stali verejnoprávne inštitúcie. Dodnes ale nebol v parlamente schválený zákon o verejnoprávnych inštitúciách – tento termín vtedajší zákonodarcovia len slepo prebrali zo zahraničnej predlohy. Okrem toho, štát sa garancie nad verejnoprávnymi elektronickými médiami nikdy nevzdal. Vždy existovala v dvoch formách. V prvom rade to bolo prostredníctvom rád (Rada STV a Rozhlasová rada), v ktorých mali vždy prevahu zástupcovia politických strán. Len v prvom období (rok a pol po schválení zákona) dostali na pozíciiach, ktoré patrili politickým stranám, miesto aj zástupcovia odbornej verejnosti.

Kedže práve takáto rada odmietla na pokyn Vladimíra Mečiara v roku 1992 odvolať vtedajšieho riaditeľa STV Mariána Kleisa, postupoval parlament cestou novelizácie zákona – a rovnako i po každej ďalšej zmene vlády tak, aby sa zachovala dominancia momentálnej vládnej koalície. Rovnakou cestou postupovala významná moc aj po parlamentných voľbách v roku 1998. Zloženie Rady STV a Rozhlasovej rady rešpektuje výsledok volieb.

Druhou formou prítomnosti štátu vo verejnoprávnych médiách je dotácia prostredníctvom štátneho rozpočtu. Vďaka slabému inzertnému trhu, nedokonalému zákonom o koncesionárskych poplatkoch (ktorý umožňuje viac ako polovici obyvateľov poplatky neplatiť), ale aj vďaka tomu, že sa prácu oboch verejnoprávnych inštitúcií nepodarilo zracionálizovať, sú stále ešte napojené na štátny rozpočet. Toto prepojenie láka moc k priamemu zasahovaniu do personálnych a programových otázok.

Zákonom SNR o prevádzkovaniu rozhlasového a televízneho vysielania vznikol na Slovensku duálny systém v tejto oblasti. Bolo to politické rozhodnutie, pretože v tom

čase – ako ani dnes – neexistoval na Slovensku taký inzertný trh, ktorý by dovolil v tejto oblasti primeraný rozvoj. Okrem toho existoval prirodzený monopol Slovenských telekomunikácií (narušený v roku 1998 úspešným pokusom rádia TWIST vysielať na východnom Slovensku aj pomocou dátového prenosu signálu).

V súčasnosti na Slovenskom mediálnom trhu pôsobia tri televízie s celoplošným pokrytím. Verejnoprávna **Slovenská televízia** šíri svoj program pomocou dvoch terestriálnych okruhov (oba s celoplošným pokrytím). Napriek tomu sa na jar 1997, v snahe demonštrovať pripravenosť vysielať prostredníctvom satelitu, pokúsila aj o takéto vysielanie. Tri dni šírila svoj satelitný program nazvaný TV Slovakia prostredníctvom paraboly firmy Telenor. Po protestoch Slovenských telekomunikácií, ktoré nedali k vysielaniu súhlas, vysielanie zastavila. Rada Slovenskej republiky pre rozhlasové a televízne vysielanie, ktorá je jediným autoritatívnym orgánom v tejto oblasti rozhodla, že išlo o nelegálne vysielanie. Ďalšou je súkromná TV Markíza, ktorá vysiela pomocou terestriálnej siete. Satelitná VTV šíri svoj signál predovšetkým prostredníctvom káblových rozvodov. Na východnom Slovensku pôsobí regionálna TV Naša. Pokúša sa o prepojenie existujúcich regionálnych staníc a tým o vznik nového celoplošného okruhu. Rada SR pre rozhlasové a televízne vysielanie už vyslovila s takýmto počínaním súhlas.

Na mediálnom trhu je momentálne najsilnejšia **TV Markíza** a to napriek tomu, že nař vstúpila až 31. augusta 1996. Vznikla spojením držiteľa licencie Markíza Slovakia, spol. s.r.o. a americkej spoločnosti CME, ktorá je napríklad majoritným spolumajiteľom TV Nova v Českej republike a ďalších šiestich televíznych spoločností v Európe. Majiteľmi Spoločnosti Markíza Slovakia sú Pavol Rusko a Sylvia Volzová – Slovenka žijúca v Spolkovej republike Nemecko. Spolu majú v spoločnosti STS Markíza spol. s.r.o. 51 percentný podiel (CME 49 percent). Od septembra 1998 sa vedie spor práve o tento podiel medzi Markízou Slovakia a spoločnosťou GAMATEX, ktorá v exekúciu vydražila jej podiel v TV Markíza. V tejto kauze existuje niekoľko protichodných rozhodnutí súdnych orgánov a kauza ešte nie je uzavorená. Sylvia Volzová sa v spore pridala na stranu GAMATEXU. Napriek kauze, ktorá mala a má značný ohlas,

je Markíza najsledovanejšou televíznou stanicou. Jej podiel na trhu (vrátane konkurencie českých a satelitných TV staníc) sa dlhodobo pohybuje nad hranicou 50 percent.

Na trhu súkromných rozhlasových staníc pôsobí viac ako dvadsať – zväčša regionálnych – rádií. Dominuje trojica TWIST, FUN Rádio a Rádio KOLIBA. Vysoký počet – aj keď zväčša živiacich – rádií sa podarilo udržať napriek zvýšeniu cien za šírenie signálu zo strany Slovenských telekomunikácií o 70% (avizované bolo až 150% zvýšenie).

4.2 Pokusy o ovplyvňovanie elektronických médií

V období rokov 1992-1998 zostala **STV** poplatná vláde. A jej servilita a otvorená propagácia jednej zo strán vládnej koalície sa stupňovala. V roku 1994 pomohol Ivan Stadtrucker (za vlády Jozefa Moravčíka) vyhrať HZDS voľby odvysielaním príspevku o tom, ako Vladimírovi Mečiarovi neumožnili voliť. Stalo sa tak počas volebného moratória. Jozef Darmo, jeho nástupca vo funkcií ústredného riaditeľa STV, pokračoval v programovej genocíde STV (definitívny zákaz

satirických relácií, oslabenie pôvodnej tvorby, uprednostňovanie režimistických tvorcov) ale aj odvysielaním dokumentu Utajené svedkovia, vypovedajúcim o zavlečení Michala Kováča ml. do Rakúska. Až po svojom odchode z funkcie označil odvysielanie dokumentu za chybu a verejne sa zaň ospravedlnil. Igor Kubiš v nadpráci pokračoval. Na údajnú "žiadosť televíznych divákov" odvysielal ďalšie dve pokračovania Utajených svedkov. Publicistika z STV prakticky vymizla (nič nenahradilo zrušené relácie EKO ďalej a Akcent), namiesto zábavných a satirických programov (Apropo

TV, Večery Milana Markoviča, Halušky) sa na obrazovky dostávala zábava pre menej náročné publikum (zábavná relácia so skupinou Senzus). V spravodajstve STV vysielali príspevky, ktoré sa vyrábali mimo budovy tejto *de jure* verejnoprávnej inštitúcie a existujú indíctie o tom, že pochádzali z dielne Slovenskej informačnej služby. Na obrazovke dostávali v spravodajských reláciách miesto komentáre, ktoré boli propagandistickými agatkami v prospech jednej strany. Profesionálna úroveň spravodajstva bola katastrofálna a viacerí mediálni odborníci sa zhodli na tom, že Kubišova propaganda

pôsobila kontraproduktívne a prispela k zlému volebnému výsledku HZDS (voľby 1998).

Menežment STV sa podpísal nielen na programovej, ale aj na ekonomickej devastácii verejnoprávnej STV. Uzavtoral množstvo nevýhodných zmlúv o výrobe programov (ranné vysielanie je vyrábané v externom prostredí), podieľal sa na viacerých nevýhodných "koprodukciach".

Aj v **TV Markíza** neboli ojedinelé pokusy o ovplyvňovanie spravodajstva. Paradoxom hodným doby zostane, že v predvolebnom období vtedy ešte opoziční politici, ktorí radi a často hovorili o slobode prejavu, boli s generálnym riaditeľom Pavlom Ruskom vyjednávať o svojom zastúpení v spravodajských reláciách. A tak sa stalo, že na televíznej obrazovke Pavol Kanis rúbal drevo vдовám po bojovníkoch v SNP a Jozef Migaš jazdil a agitoval v Avii. Najviac sa TV Markíza angažovala v prospech novozniknutej Strany občianskeho porozumenia a strany Naše Slovensko. Príspevky o týchto stranách nemali spravodajský, ale propagandistický charakter, nekriticky sa v nich presadzoval predseda SOP Rudolf Schuster. Počas majetkového sporu o

Markízu a v čase neprítomnosti Pavla Ruska zmenila Markíza vysielaciu štruktúru a v čase predvolebného moratória umožnila politikom vystupovať na obrazovke s obhajobou tejto televízie. Rada SR pre rozhlasové a televízne vysielanie to hodnotila ako porušenie volebného zákona a udelaťa Markíze pokutu.

Podľa dvoch – na sebe nezávislých – výskumov predvolebného správania sa médií (MEMO a Slovenský syndikát novinárov v spolupráci s programom Európskej únie PHARE) bola situácia v prípade rozhlasových staníc rozdielna. SR skončil predvolebnú kampaň bez pokuty. Napriek tomu bolo hodnotené ako najkvalitnejšie spravodajstvo súkromnej rozhlasovej stanice TWIST. Práve vďaka kvalite spravodajstva bol v minulých rokoch **TWIST** zo strany vládnej moci vystavený najsilnejším útokom. 13. októbra Slovenské telekomunikácie na 25 hodín odstavili hlavnú vysielaciu frekvenciu rádia.

Dôvodom bola údajne neuhradená faktúra za šírenie signálu, ktorá ale v čase vypnutia rádia už uhradená bola. Neznámi páchatelia poškodili zariadenie vysielača rádia TWIST na vrchu Sitno. Taktiež neznámi páchatelia odstránili parabolu na šírene signálu TWISTU na bratislavskom Kamzíku. Obe udalosti mali

za následok dočasné prerušenie vysielania. V závere roku 1997 sa rádio TWIST opäťovne uchádzalo o pridelenie frekvencie pre východné Slovensko. 28. januára 1998 mu Rada SR pre rozhlasové a televízne vysielanie vyhovela. Minister kultúry Ivan Hudec vzápäť obvinil radu z manipulácie (na rozhodnutí bola uvedená frekvencia 80.1 MHz, namiesto skutočne pridelenej 88.1 MHz). Väčšina členov rady nátlak ministra Hudeca odmietla a rádio TWIST začalo z kóty Marovka vysielať do dvoch týždňov.

5 Mediálna politika

Po roku 1989 sa mediálna politika presunula spod vplyvu KSS pod republikové ministerstvá kultúry. Do roku 1992 pretrvával pozostatok asymetrického modelu riadenia verejnoprávej televízie, ktorá mala ešte stále jeden spoločný "federálny program", no napĺňali ho len intendatúry, nie samotná inštitúcia. Pod gesciou federálnej vlády sa začala príprava nového mediálneho zákona. Na republikovej úrovni vznikli už v časoch federácie zákony o verejnoprávnych inštitúciách (STV a SRo) i o prevádzkovani rozhlasového a televízneho vysielania.

Asymetrický model mediálnej politiky štátu skončil spolu so vznikom dvoch samostatných republík. Od 1. januára 1993 sa na Slovensku podarilo prijať len dve nové zákonné normy, ktoré majú priamy súvis s vydávaním tlače alebo rozhlasovým a televíznym vysielaním. Išlo o novelu zákona o koncesionárskych poplatkoch a o zákon, ktorý upravil pôsobenie a právomoci členov Rady SR pre rozhlasové a televízne vysielanie. Novela, ktorá zvýšila sumy za vlastnenie rozhlasového a televízneho prijímača, nevyriešila základný problém – problém

neplatičov. Viac platia len tí, ktorí sú ochotní.

V prípade televízie aj rozhlasu sa pomer neplatičov k platičom pohybuje v pomere 60:40. V období samostatných republík sa realizovali len novelizácie zákonov o STV a SRo, a to vždy len v ustanoveniach, ktoré mali priamy súvis s krovaním nových rád – keďže bolo v záujme moci odvolať rady predchádzajúce.

Do roku 2000 je Slovenská republika povinná prijať nové mediálne zákonodarstvo tak, aby vyhovovalo podmienkam pre vstup do Európskej únie. Napriek tomu, že táto úloha je známa, zrušilo Ministerstvo kultúry SR svoj mediálny odbor – napriek tomu, že na základe kompetenčného zákona práve tomuto ministerstvu patrí aj problematika médií. V závere roka 1998 ešte neexistoval ani návrh na zloženie Mediálnej rady vlády. Dôvod je aj ten, že sa vláda SR nezaoberala touto problematikou a ani neurčila, či predsedom rady bude minister kultúry (ako napríklad exminister Hudec) alebo podpredseda vlády pre legislatívnu (tak ako expodpredsedníčka Tóthová).

Nová vláda, ktorá v opozícii tvrdzo kritizovala predchodcov za absenci mediálnej politiky, uprednostnila v prvých

mesiacoch svojho vládnutia personálne otázky pred koncepciami. V programovom vyhlásení vlády sa mediálna oblasť spomína vo všeobecnych ôsmych riadkoch bez odkazu, nito ešte upresnenia krokov v mediálnej oblasti.

Organizácie novinárov, vydavateľov a aj odborná verejnosť sa pokúšajú získať podporu politikov pre prijatie zákona o povinnosti poskytovať informácie, ktorý by upravoval túto ústavnú slobodu pre všetkých občanov, nielen pre novinárov. Je nevyhnutné prijať nový mediálny (tlačový) zákon, ktorý by v prípade schválenia predchádzajúceho zákona mohol mať veľmi stručnú podobu a upravoval by pôsobenie tlačených médií. Pre budúlosť verejnoprávnych médií je nevyhnutné prijať zákon o verejnoprávnych inštitúciach, tým upraviť ich pôsobenie, financovanie a aj kontrolu. Na definícii verejnoprávnosti musia byť vybudované nové zákony o STV a SRo tak, aby sa pri kreovaní ich rád rešpektovalo odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, ktoré vylučuje nomináciu členov politickými stranami. Je nevyhnutné prijať nový zákon o prevádzkovani rozhlasového a televízneho vysielania, ten by upravoval pôsobnosť

a kompetencie rady (dnes to rieši samostatný zákon) a zároveň by dal rade väčšie právomoci voči prevádzkovateľom rozhlasového a televízneho vysielania. Na Slovensku neexistuje protikartelový zákon, ktorý by zakazoval súčasné vlastnenie rozhodujúcich podielov napríklad v denníku, tlačovej agentúre a rozhlasovej stanici. Zákonom nie je stanovená ani povinnosť pravidelne (spravidla raz ročne) zverejňovať mená rozhodujúcich akcionárov médií a ekonomicke výsledky. Neexistuje mechanizmus overovania nákladov periodík.

6 Vývojové tendencie

6.1 Možné tendencie vývoja vlastníckych pomery v tlačených médiách

Svoju cenu na trhu zvyšuje aj vydavateľstvo Perex (jeho majiteľom sú Harvardské investičné fondy, vydáva denník Pravda a týždenník Moment). Do modernizácie a reklamy pre Moment (pôvodne Nedeľná Pravda) investovali niekoľko desiatok miliónov korún a na trhu sa už vyskytli informácie o možnom predaji. Východoslovenské železiarne zastavili vydávanie Nového Korza v Košiciach a v súčasnosti rokujú o predaji celoslovenského denníka Národná obruba a regionálneho denníka LÚČ, ktoré sa ocitli v dlhoch. Tlačiarenský koncern Danubiaprint sa na Slovensku pokúsil vybudovať sieť krajských periodík prostredníctvom vydavateľstva H – Press, no sieť prehrala súboj s tradičnými regionálnymi týždenníkmi. Danubiaprint dlhodobo zápasí s finančnými problémami a uvažuje – v prvej etape – o vstupe zahraničného kapítalu.

a informačných médií (tlačené periodiká, rozhlas, televízia) slovenská legislatíva nezakazuje. Je viac ako pravdepodobné, že po konsolidácii tohto novovytvoreného mediálneho "komplexu" bude uvažovať o jeho lukratívnom predaji prípadným zahraničným záujemcom.

Z výlučne slovenských vydavateľských subjektov má silnú pozíciu na trhu vydavateľský dom Plus 7, ktorý vydáva okrem iného týždenník Plus 7 dní, mesačníky Zdravie, Záhradkár, Dobré jedlo, Pekné bývanie, ... Vydavateľstvo má kvalitné technické zázemie a rozrastajúcú sa čitateľskú základňu. Bude zaujímavé sledovať, či majitelia odolajú lákavým ponukám na predaj či silnejúcim tlakom konkurencie, ktoré budú výsledkom skutočného vstupu zahraničného kapítalu do slovenských médií. Úspech má zatiaľ aj vydavateľstvo VMV, ktoré okrem denníka SME už vydáva aj najúspešnejší denník na východnom Slovensku – Korzár a regionálne periodiká v Prešove a Trnave. Na rozdiel od Danubiaprintu sa VMV nerozhodlo vytvárať sieť nových regionálnych periodík, ale kapitálovо vstupuje do už existujúcich. Táto cesta má na Slovensku perspektívу, lebo v čase, keď v mnohých regiónoch stúpa nezamestnanosť na 20 a viac percent, klesá aj schopnosť miestnych podnikateľov inzeriou podporovať vydávanie novín. Preto budú mať regionálne týždenníky šancu prežiť predovšetkým vo veľkých vydavateľských domoch, ktoré sú schopné efektívnejšie nakupovať inzerciu, ale napríklad aj

tlačiarenský papier, servis tlačových agentúr, a pod.

6.2 Možné tendencie vývoja vlastníckych pomerov v súkromných televíznych elektronických médiách

Obe súkromné televízie v Slovenskej republike sa ocitli v roku 1998 v kríze. Dôvody, pre ktoré sa tak stalo, sú úplne rozdielne.

VTV, ktorá začala vysielať 3. 6. 1995 prostredníctvom satelitu EUTELSAT II, dosiahla v prvom roku sledovanosť 5,3 percenta, pričom jej signál mohlo sledovať len 22 percent populácie. Vďaka rozvoju káblowych rozvodov toto percento vzrástlo na 40%, no podiel sledovanosti v závere roka 1998 dosiahol len 1,6 percenta. Okrem konkurencie má na tom podiel mimoriadne slabá ponuka programov, v ktorej dominujú staré a slabé seriály, televízia prišla aj o vysielacie práva na priame prenosy z najvyšej slovenskej futbalovej súťaže. Tým sa skončili aj predstavy o prebudovaní VTV na športový program. Dlh VTV sa dás dnes len odhadovať – pravdepodobne sa pohybuje vo výške 800 miliónov korún. Najväčšimi veriteľmi sú Všeobecná úverová banka a Slovenské

telekomunikácie (v oboch subjektoch je majoritným vlastníkom štát).

V závere roka 1998 majitelia VTV rokovali s predstaviteľmi niekoľkých zahraničných spoločností o možnosti odpredaja obchodných podielov. Napriek tomu, že sa ešte pred rokovaním podarilo dosiahnuť dohody o splátkových kalendároch so Slovenskými telekomunikáciami a ochrannými autorskými vzäzmi, ani v jednom prípade nedospeli zúčastnené strany k dohode. Vstup zahraničného subjektu do VTV sťažujú obrovské dlhy a aj slovenská legislatíva, ktorá neumožňuje zahraničnému podnikateľskému subjektu vlastniť majoritný podiel v elektronickom médiu.

Dominantné postavenie TV Markíza viedlo k niektorým programovým a iným deformáciám. TV Markíza sa v začiatkoch formovala ako televízia prísně apolitická. V spravodajstve s príklonom k jemnej bulvárnosti, v zábave sa úplne vyhýbala politickej satire, zvyšok programovej skladby tvorili programy, ktoré pre svoje stanice nakupovala CME najmä v USA. Ako prvý sa politickej príazne televízie dožadovali slovenskí politici, argumentovali tým, že na Slovensku musí existovať protiváha tedy jednoznačne provládnej Slovenskej televízie. Markíza sa tejto úlohy ujala. Lenže generálnemu riaditeľovi TV Markíza išlo aj o

Amsterdam. Slovenská televízna spoločnosť vlastní 51 percentný podiel, CME 49 percent.

CME vyvíja aktivity v Českej republike (TV Nova), ale aj na území Maďarska, bývalej NDR a ďalších bývalých východoeurópskych krajín. Najväčšie úspechy dosiahla práve na území bývalého Česko-Slovenska. Za štyri mesiace roku 1996 dosiahla TV Markíza pri 38 percentnom pokrytí územia (tj. asi 83 percent domácností) priemerný podiel na trhu 46 percent. Po dvoch rokoch tento podiel (pri dobuďovaní siete vysielačov na viac ako 92 percent domácností) dosiahol až 61 percent.

Dominantné postavenie TV Markíza viedlo k niektorým programovým a iným deformáciám. TV Markíza sa v začiatkoch formovala ako televízia prísně apolitická. V spravodajstve s príklonom k jemnej bulvárnosti, v zábave sa úplne vyhýbala politickej satire, zvyšok programovej skladby tvorili programy, ktoré pre svoje stanice nakupovala CME najmä v USA. Ako prvý sa politickej príazne televízie dožadovali slovenskí politici, argumentovali tým, že na Slovensku musí existovať protiváha tedy jednoznačne provládnej Slovenskej televízie. Markíza sa tejto úlohy ujala. Lenže generálnemu riaditeľovi TV Markíza išlo aj o

osobné politické ambície. Začal nekriticky propagovať novovzniknutú Stranu občianskeho porozumenia. Na jej kandidátke sa ocitli mnohé osoby blízke televízie, medzi nimi aj jeho manželka. V tom istom čase prenikieli na verejnoscť informácie aj o kontaktoch generálneho riaditeľa s osobami, ktoré mali blízko (alebo priamo patrili) k organizovanému zločinu.

V septembri 1998 vnikli do priestorov TV Markíza (za pomoc vlastnej ochranky) majitelia spoločnosti Gamatex. Táto spoločnosť vydražila údajný dlh Slovenskej televíznej spoločnosti, spol. s r. o., voči ESPÉ štúdiu, spol. s r. o. Pavol Rusko sa mal zaviazať, že v prípade získania licencie, ku ktorej mu mal pomôcť majiteľ ESPÉ štúdia Siloš Pohanka ml., mu zaplatí sumu vo výške niekoľkých miliónov DEM. Až v decembri 1998 súd rozhodol o tom, že dražba podielu v obchodnej spoločnosti nie je v súlade so zákonom, no spoločnosť Gamatex sa rozhodla podať dovolanie na Najvyšší súd SR.

CME zachovala v tomto súboji neutrálny postoj. Jej jediným záujmom bolo nestratíť svoje investície. Spoločnosť Gamatex v čase, keď nebola riadne zapísaná v obchodnom registri ako majiteľ TV Markíza, rokovala s

niekoľkými zahraničnými záujemcami o odkúpení podielu, ktorý získala uplatnením údajnej pohľadávky. Podľa týchto pokusov a aj podľa toho, že sa majitelia Gamatexu nepokúšali zasahovať do vysielania ani v predvolebnom období, prevláda v odbornej verejnosti názor, že tejto spoločnosti ide len o zisk z prípadného predaja. Rada SR pre rozhlasové a televízne vysielanie vo svojom stanovisku vysvetlila, že bude rešpektovať rozhodnutia súdov. Medzitým Pavol Rusko podnikol niekoľko krokov, ktoré mohli smerovať k odobratiu licencie Radou SR pre rozhlasové a televízne vysielanie (porušenie tzv. volebného zákona, alebo niekoľkonásobné odvysielanie reklamy na alkoholické nápoje, hoci slovenské zákony to neumožňujú v žiadnom vysielačom čase, takže omyl je vylúčený). Podľa niektorých zdrojov sa chcel týmito krokmi zbaviť CME i Gamatexu a potom, už úplne sám, získať licenciu novú.

Tieto špekulácie sa zatiaľ nepotvrdili, je však zrejmé, že ďalšie spolužitie CME a STS bude viac ako komplikované, ešte horšie sú vzťahy medzi dvoma spolumajiteľmi STS. Okrem toho všetci zamestnanci TV Markíza mali termínované zmluvy do 31. 12. 1998.

Pavol Rusko očakával, že týmto spôsobom sa bude na zamestnancov ľahšie vyvíjať tlak, no po jesenných sporoch mnohí známi redaktori využili zmluvy a z televízie Markíza odišli.

Rozhodnutie im uľahčila situácia v Slovenskej televízii, kde v novembri 1998 došlo k výmene celého vedenia. Je viac ako pravdepodobné, že z TV Markíza neodídú len známe tváre, ale aj niektoré populárne relácie. Okrem toho, mnohí slovenskí herci už nebudú odkázaní len na prácu pre TV Markíza, ktorá svoje postavenie využívala a niekoľko mesiacov im nevyplácala honoráre. Dá sa očakávať, že postupne s nárastom konkurencie sa oslabí pozícia TV Markíza na trhu a politici, pre ktorých bola táto televízia jediným médiom kde mohli vyslovovať svoje názory, si nájdú aj iný priestor. Okrem toho nebudú môcť ďalej jednoznačne a nekriticky protežovať TV Markíza, ak budú chcieť byť politicky zodpovední za návrat STV k verejnoprávnosti.

6.3 Možné tendencie vývoja v súkromných rozhlasových médiách

Súkromný sektor v rozhlasovom vysielaní sa na Slovensku začal budovať skôr ako v televíznom vysielaní. Pôvodná predstava vlády hovorila o systéme malých regionálnych súkromných rádií. Nebola však reálna predovšetkým pre slabý inzertný trh vo väčšine regiónov a aj preto, že Slovenský rozhlas sa nevzdal svojho celoplošného komerčného vysielania – Rock FM Rádia. V takejto situácii nemali malé rádiá veľkú šancu. Subjekty, ktoré boli ekonomicky silnejšie a vedeli sa pohybovať aj vo svete politického lobbyingu postupne – v rozpätí rokov 1992-1998 – vybudovali sieť vysielačov s celoslovenským, alebo takmer celoslovenským pokrytím. Tým sa Rádio Twist, FUN Rádio a Rádio Koliba stali rovnocennou konkurenciou – dovtedy dominantného – Slovenského rozhlasu.

Okrem troch najväčších súkromných rozhlasov prevádzkujú nezávislé vysielačiatia ďalších dvadsať – zväčša živoriacich – súkromných regionálnych staníc. Zatiaľ sa objavili dva pokusy o získanie programového

či majetkového vplyvu vo väčšej skupine týchto rádií. Prvým bol pokus o zavedenie programu TWIST Global. Rádio TWIST dodávalo niekoľkým regionálnym stanicam hotový blok vysielania (ktorý tvoril časť z ich celodenného vysielania), na ktorý bola naviazaná inzercia. Tento pokus o náznakové "sieťovanie" sa – predovšetkým vďaka obavám malých staníc zo vzťahu s nepomerne silnejším a vplyvnejším partnerom – nevydaril, dnes živorí len prostredníctvom niekoľkých programových typov (napríklad pesničková hitparáda).

Druhým pokusom bolo sieťové dodávanie reklamných vstupov pre skupinu regionálnych rádií. Pokúsila sa o to firma IP Bratislava (pobočka IP Paríž). Firma má od roku 1991 zmluvu s STV o exkluzívnom predaji jej reklamných časov. Pokus bol, vzhľadom na vývoj a silu reklamného trhu, predčasný. Objemy inzercie, ktorú bolo IP Bratislava schopné dodať, nestačili na postupné odkupovanie podielov v regionálnych rádiach. V čase, keď už mohla byť šanca na úspech tohto projektu, vznikla konkurenčná sieť Rádio Net, ktorá – hoci to nebol jej prvotný zámer – úmysel IP Bratislava prekazila definitívne. V súčasnosti táto sieť

sprostredkuje inzerciu pre 12 regionálnych rozhlasových staníc.

7 Zhrnutie

Po roku 1989 nastali na Slovensku prudké pohyby v oblasti tlačených aj elektronických médií. Mnohé sa diali živelne, boli skôr výsledkom dobrej (či pragmatickej) politickej vôle, ako cieľavedomej stratégie. Ani jedna ponovembrová slovenská vláda sa nepokúsla o premysленé systémové kroky v mediálnej oblasti. Zákony, ktoré parlamenty prijímali, mali mnohé duplicitné ustanovenia (prekrývanie sa zákonov o prevádzkování rozhlasového a televízneho vysielania s ustanoveniami zákonov o Slovenskej televízii a Slovenskom rozhlase). Iné zákony vláda, napriek dlhorodenému úsiliu, nedokázala do parlamentu predložiť (tzv. tlačový zákon). Naopak, všetky tri vlády Vladimíra Mečiara sa pokúšali obmedzovať pôsobenie médií. Robili to prostredníctvom zastraňovania novinárov, nevyšetrovaním útokov na ich osoby a majetok, ekonomickým nátlakom na vydavateľov, deformovaním inzertného trhu (ktorý podliehal politickým tlakom), neprehľadnou privatizáciou najväčšieho tlačiarenského kombinátu Danubiaprint i najväčšej distribučnej siete – Prvej novinovej spoločnosti. S podporou štátu, alebo fondu kultúry Pro Slovakia, vznikali či boli

financované periodiká, ktoré mali buď priamo provládny obsah (deník Slovenská republika) alebo ich obsah nabádal k rasovej a národnostnej neznašnosťi (Zmena).

Majetkové pomery v slovenských tlačených médiách sa vyvíjali rozdielne oproti iným postkomunistickým krajinám. Nástup zahraničného kapitálu bol omnoho menej razantný a aj menej úspešný. Zásluhu na tom má malý trh (najmenší zo spomínaných krajín), pokles čitateľského záujmu a aj niektoré deformácie inzertného trhu, kde neboli prioritný komerčný, ale politický záujem. Svoj podiel v denníkoch si zachovali len firma Rheinisch – Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft Düsseldorf (Új Szó), v Novom čase Grühner&Jahr, Nemecko, a v Hospodárskych novinách už spomenutá súčasť skupiny vydavateľov ekonomickej a finančnej tlače vedenej americkým Wall Street Journal a nemeckým Handelsblatt. Nie je vylúčené, že v roku 1999 sa mnohé subjekty, ktoré prostredníctvom vydavateľských aktivít obhajovali vlastné ekonomické a politické záujmy, vrátia k pôvodnej činnosti a svoje periodiká ponúknú na predaj.

Podobná situácia nastáva aj v elektronických médiách. Jedinou

výnimkou môže byť televízna stanica VTV, ktorá je zaľažená dlhmi priveľmi znemožňujúcimi jej predaj. Zahraniční investori čakajú na súdnu dohru sporu o Markízu a rozhodnutie Rady SR pre rozhlasové a televízne vysielanie.

FUN Rádio vzniklo ako rádio so zahraničným kapitáлом (Hersant), Rádio Koliba zmenilo – pravdepodobne prechodne – majiteľa (od agentúry Donar, cez firmu Horizont Slovakia, povedie cesta tiež zrejme k zahraničnému majiteľovi), k odbornej verejnosti už prenikli informácie o možnom odkúpení podielov Rádia Twist. Prostredníctvom inzercie, či inými formami, sa pravdepodobne budú opakovať pokusy o získanie majetkového vplyvu v regionálnych rádiach.

Najneskôr v roku 1999 je Slovenská republika povinná prijať novú mediálnu legislatívú, ktorá bude v súlade s právnymi normami Európskej únie. Situáciu neuľahčuje absencia jasnej mediálnej politiky vlády Mikuláša Dzurindu. V programovom vyhlásení vlády je len osem riadkov o médiách, chýba čo i len zmienka o legislatívnych úlohách, ktoré v mediálnej oblasti čakajú. Do decembra 1998 vláda nerozhodla o tom, kto bude predsedom jej

mediálnej rady a ani o tom, kto by mal do nej nominovať členov. Ministerstvo kultúry zrušilo svoj mediálny odbor, hoci podľa kompetenčného zákona patria médiá práve do jeho pôsobnosti. Organizácie novinárov a vydavateľov podporujú prijatie zákona o

povinnosti poskytovať informácie, nového mediálneho zákona, zákona o verejnoprávnych inštitúciách, novelizovaného zákona o STV a SRo, novelizovaného zákona o prevádzkovani rozhlasového a televízneho vysielania, ktorého súčasťou by bola aj úprava pôsobenia a právomocij jej členov. Predmetom zákonnej úpravy ba sa mali stať aj protikartelové ustanovenia a povinnosť zverejňovať vlastnícke podiely v médiach a ich hospodárske výsledky. Predmetom dohody medzi vydavateľmi bude overovanie

nákladov periodík. V roku 1999 by sa mala naplniť aj už uzavretá dohoda medzi Slovenským syndikátom novinárov, Združením slovenských novinárov a Združením vydavateľov periodickej tlače Slovenska o vytvorení Tlačovej rady Slovenskej republiky ako orgánu etickej samoregulácie médií.

December 1998

3 MEDIA, spol. s r. o.

spracoval:

PhDr. Ján Füle

v spolupráci:

Peter Škorča, Andrej Zmeček